

... (faint text) ...

... (faint text) ...

... (faint text) ...

... (faint text) ...

Eliška Kazdová, TĚŠETICE-KYJOVICE. STARŠÍ STUPEŇ KULTURY S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU. Universita J. E. Purkyně v Brně. 1984, ss. 299, tabl. 112, ryc. 81, tabel 67.

Kilkunastoletnie badania wykopaliskowe osady kultury morawskiej ceramiki malowanej (zwanej tu dalej KMCM) na stanowisku „Sutný” w Těšeticach-Kyjovicach na Morawach, prowadzone na dużą skalę, a zakończone w 1982 r., znane są już w literaturze z licznych sprawozdań i analiz cząstkowych. Kolejny etap całościowego opracowania wyników otwiera prezentowana praca E. Kazdovej, będąca – jak pisze we Wstępie do niej V. Podborský – pierwszą z serii przygotowywanych monografii tego stanowiska.

Długotrwałe badania osady w Těšeticach-Kyjovicach mają niebagatelne znaczenie dla poznania osadnictwa wczesnolendzielskiego na Morawach; odkryto tam bowiem i przebadano szereg obiektów, wśród nich pozostałości chat słupowych i palenisk, interesujący system umocnień, złożony z rowu i kilku rzędów palisady, a także „glinianki”, tj. znacznych rozmiarów jamy po wybranej glinie.

Szczegółowej analizie sześciu takich właśnie „glinianek” z osady w Těšeticach-Kyjovicach poświęcona jest omawiana praca. Dzieli się ona na pięć zasadniczych rozdziałów. Po krótkim przypomnieniu podstawowych danych o stanowisku i historii jego badań (rozdz. I), przedstawiono zastosowane metody badawcze (rozdz. II). Rozdz. III zawiera analizę poszczególnych

... (faint footnote text) ...

obiektów (na podstawie głównie ceramiki) i porównanie ich pomiędzy sobą; rozdz. IV – analizę nieceramicznych materiałów pochodzących z wypełnisk „glinianek”. Ostatni, V rozdział ujmuje omawiane obiekty na tle innych stanowisk morawskich tego okresu; prezentuje on również model wewnętrznej periodyzacji starszych faz kultury morawskiej ceramiki malowanej. Całość ilustruje 81 rysunków i fotografii, 67 tabel oraz 112 tablic.

Przyjęta przez zespół badaczy koncepcja przedstawienia wyników badań w Těšeticach w postaci szeregu prac monograficznych jest niewątpliwie słuszną. Pewne zastrzeżenia budzi jednak dobór tematu dla pierwszej z tych publikacji, a zwłaszcza – brak na wstępie wyczerpujących informacji o całym stanowisku i pozostałych obiektach. Luki tej nie wypełnia garść przytoczonych w rozdziale I danych, ani też zamieszczony bez komentarza i wyjaśnień plan zbiorczy stanowiska. W związku z powyższym praca E. Kazdovej sprawia wrażenie nieco oderwanej od kontekstu.

Analiza obiektów typu „jamy” czy „glinianki” nie należy do zadań wdzięcznych. Mimo bowiem licznych prób w tym zakresie nie wypracowano do tej pory zadowalającego schematu postępowania. Łączy się to przede wszystkim z trudnością szczegółowego odtworzenia pierwotnej formy obiektu i etapów powstawania jego wypełniska; to ostatnie istotne jest zwłaszcza przy obiektach dużych, zasypywanych na ogół stopniowo. Już samo podjęcie tego tematu zasługuje więc na uznanie.

E. Kazdová, świadoma stojących przed nią problemów, rozpoczyna od teoretycznego przeglądu procesów związanych z powstawaniem „glinianek” i tworzeniem się ich wypełnisk. Te interesujące, choć skrótowe, rozważania nie znajdują jednak odbicia w analizie konkretnych obiektów, przeprowadzonej na podstawie ich czysto mechanicznego podziału (na sektory i warstwy mechaniczne). O takim ujęciu zdecydowała, być może, wspomniana przez autorkę złożoność omawianych obiektów. Tej ostatniej nie oddają jednak zupełnie zamieszczone w pracy opisy poszczególnych „glinianek”, ograniczone niemal wyłącznie do podania ich wymiarów i kształtów, przy braku analizy stratygraficznej. Słabo czytelne są również rysunki obiektów, całkowicie pozbawione objaśnień.

Zasadniczą część pracy dotyczy analizy rozmieszczenia w wypełniskach „glinianek” materiałów ceramicznych starszych faz KMCM, stanowiących ich podstawowy komponent. Materiały innych kultur neolitycznych – kultury ceramiki wstęgowej rytej i kłutej oraz kultury pucharów dzwonowatych, które wystąpiły w niewielkich ilościach, nie zostały omówione szerzej. Autorka rozpatruje szczegółowo rozmieszczenie poszczególnych typów naczyń KMCM, motywów zdobniczych i technik ornamentacyjnych, opisanych za pomocą przygotowanego uprzednio kodu¹. Zestawiając dane dla poszczególnych obiektów, zwraca ona jednocześnie uwagę na te cechy i elementy, które stanowią lub mogą stanowić wyznaczniki chronologiczne omawianej kultury.

Charakterystykę „glinianek” uzupełniają analizy pozaceramicznych materiałów z ich wypełnisk: barwników naturalnych (łącznie w ilości 31 kg), wyrobów kamiennych i krzemienych oraz przedmiotów kościanych i rogowych. Dziwi tu nieco automatyczne przypisanie całości wspomnianych materiałów do KMCM wobec występowania w obrębie tych samych obiektów również ceramiki innych kultur, i to w ilości dochodzącej niekiedy do 25% (np. obiekt 148).

Przeprowadzone analizy doprowadzają autorkę do stwierdzenia, że podstawową gałęzią gospodarki w osadzie w Těšeticach było rolnictwo, a w dalszej kolejności – chów zwierząt, głównie bydła. Struktura surowcowa inwentarzy kamiennych i krzemienych świadczy o tym, że do wyrobu narzędzi wykorzystywano przede wszystkim materiały lokalne, występujące w promieniu 25-30 km od osady (wyjątek stanowi obsydian, pochodzący z odległych o ok. 400 km Gór Zemplińskich).

Kolejny problem dotyczy chronologii względnej „glinianek”. Zgodnie z przyjętymi przez E. Kazdová założeniami, różnice w datowaniu manifestują się poprzez odmienności cech stylistycznych ceramiki: większe przedziały czasowe (fazy) wyznacza obecność lub brak pew-

¹ V. Podborský, E. Mazdová, P. Kosturik, Z. Weber, *Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripce v archeologii*, Brno 1977.

nych cech, podczas gdy niejednakowy stopień nasilenia cech w poszczególnych zespołach ma odzwierciedlać różnice chronologiczne na poziomie podfazy. A zatem analiza porównawcza materiałów z wypełnisk tych obiektów posiada walor chronologizujący. Przeprowadzone w myśl powyższych założeń kalkulacje, z użyciem metod statystycznych, m. in. współczynnika odległości Robinsona, pozwalają rozdzielić „glinianki” z Těšetic na trzy grupy, odpowiadające – zdaniem autorki – trzem podfazom fazy Ia KMCM.

Taki schemat postępowania jest konsekwencją przyjętej we wcześniejszych pracach metody², którą trudno tu szerzej omawiać. Wydaje się jednak, że jest to rozumowanie nazbyt uproszczone: różnice w charakterze wypełnisk mogą, ale nie muszą w sposób jednoznaczny wynikać ze zróżnicowania chronologicznego. Możliwość innej interpretacji sugerują choćby dane dotyczące materiałów nieceramicznych lub ceramiki innych kultur, zróżnicowane dla obiektów zaliczonych przez autorkę do tej samej „podfazy”. Osobną kwestią jest problem trafności doboru cech.

Przedmiotem dalszych rozważań omawianej pracy jest porównanie „glinianek” z Těšetic z innymi stanowiskami morawskimi, zaliczanymi do tego samego przedziału chronologicznego. Autorka zestawia tu 94 stanowiska KMCM, spośród których 19 nosi cechy fazy Ia, 28 – cechy fazy Ib, 4 stanowiska wykazują charakter przejściowy do fazy II, zaś pozostałe datowane są na fazę I i II łącznie. Omawiając pokrótce ich rozmieszczenie, E. Kazdová zwraca uwagę na koncentrację stanowisk fazy Ia w płd.-zach. części Moraw, w okolicy Znojma, podczas gdy stanowiska fazy Ib skupiają się głównie w okolicy Brna.

Na podstawie analizy występowania niektórych cech stylistycznych ceramiki przeprowadzono klasyfikację stanowisk w obrębie faz Ia i Ib KMCM (wykorzystując tu również metody statystyczne, np. współczynnik odległości Berża i metodę dendrytów). Wyodrębnione w ten sposób grupy stanowisk wiążą się – zdaniem autorki – z ich zróżnicowaniem czasowym, a niekiedy regionalnym; problem ten w omawianej pracy nie został jednak szerzej rozwinięty.

Pozostawiając na uboczu sprawę zasadności porównywania kilku wybranych obiektów z jednego stanowiska (Těšetic) z innymi stanowiskami, trzeba tu znów zwrócić uwagę na interpretację zaobserwowanych różnic niemal wyłącznie w kategoriach chronologicznych, co wydaje się nazbyt jednostronne. Drugą dość istotną kwestią jest pewna niekonsekwencja metodyczna ze strony autorki, dotycząca zagadnienia podziału fazy chronologicznej na jednostki niższego rzędu. W rozdziale III podział ten jest przeprowadzony na podstawie danych ilościowych dla wybranych cech ceramiki, podczas gdy w rozdziale V analizowane są wyłącznie dane jakościowe, tj. obecność lub brak pewnych cech, przy czym zestawy cech są w obu przypadkach różne. Kwestie te wymagają niewątpliwie uporządkowania.

Sporo uwagi poświęcono w pracy zagadnieniom periodyzacji wewnętrznej starszych faz KMCM. Na podstawie analizy zespołów ceramiki z kilkunastu wybranych stanowisk, autorka formułuje listę cech-wyznaczników starszego etapu KMCM na Morawach, obowiązujących – jej zdaniem – także na terenach naddunajskich dla horyzontu Lengyel I. Podobnie, choć na podstawie bardziej szczegółowych list cech, zdefiniowano również fazy Ia i Ib KMCM. Wywody kończy przedstawienie graficznego modelu rozwoju i podziału wewnętrznego omawianej kultury.

Rozważania powyższe, choć interesujące, kontrastują z monograficznym założeniem pracy. Niespójność ta widoczna jest zresztą już w jej tytule. Skoncentrowanie uwagi niemal wyłącznie na zagadnieniach chronologicznych wydaje się pewnym zubożeniem części analitycznej pracy.

Prezentowana rozprawa, mimo powyższych uwag i zastrzeżeń, jest pracą niewątpliwie znaczącą dla poznania wyników badań stanowiska w Těšeticach-Kyjovičach i problematyki wczesnego neolitu na Morawach. Przynosi ona szereg cennych i ciekawych informacji, zarówno

² Por. E. Kazdová, *Ke klasifikaci a významu ornamentace moravské malované keramiky*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university řada E, 1973-74, Brno, vol. 18-19, s. 43-47; oraz: *K vybraným chronologickým znakům kultury s moravskou malovanou keramikou*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university řada E, 1983, Brno, vol. 28, s. 113-126.

o analizowanych obiektach, jak też o występujących w ich obrębie materiałach. Podkreślić trzeba przy tym ogromny wkład pracy ze strony autorki, o czym świadczy szczegółowość przedstawionych rozważań, a także próby wyjścia poza obręb tradycyjnych metod i zabiegów analitycznych. Na uwagę zasługuje również bardzo bogaty materiał ilustracyjny w postaci fotografii, rysunków i tabel, w większości przypadków starannie dobrany i wykonany.

Odnotowując zatem z zadowoleniem szybkość – w stosunku do daty zakończenia badań – ukazanie się pracy E. Kazdovej, można tylko wyrazić nadzieję co do równie szybkiej publikacji dalszych tomów opracowań monograficznych osady w Těšeticach-Kyjovicach.

Hanna Kowalewska-Marszałek

ERRATA

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
14	32 od g.	wypadu	wypadku
21	1 od g.	tem	ten
103	10 od g.	(K. Cyrek, s. 108-112)	(K. Cyrek 1983, s. 108-112)
110	7 od d.	prze M. Kobusiewicza	przez M. Kobusiewicza
113	1 od d.	stałej	starej
172	podpis pod ryc. 31	<i>e</i> – stipulated equi-distant value; <i>d</i> – distance between traces of permanent settlement; A-D – habitat zones; <i>I</i> – stray finds;	<i>e</i> – umowna wartość ekwidystan- ty; <i>d</i> – odległość między śladami trwałego osadnictwa; A-D – strefy siedliskowe; <i>I</i> – znale-
182	6 od g.	km ³	km ²